SECTION: PEDAGOGY, PHILOLOGY AND LINGUISTICS

ФОРМУВАННЯ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ДОШКІЛЬНИКІВ ІЗ ТЯЖКИМИ ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ

Максимець Світлана Миколаївна
кандидатка психологічних наук, доцентка
Кафедра психології, логопедії та інклюзивної освіти
Прокопчук Юлія Андріївна
здобувачка вищої освіти магістерського рівня
за спеціальністю 016 «Спеціальна освіта»
Житомирський державний університет імені Івана Франка
м. Житомир, Україна

Гра займає провідне місце в житті дитини дошкільного віку, оскільки є важливим засобом пізнання навколишнього середовища, набуття соціального досвіду, розвитку комунікативних навичок, емоційної сфери та особистісних якостей. У процесі гри дитина вчиться спілкуватися з однолітками та дорослими, дотримуватися правил, розподіляти ролі, узгоджувати свої дії з діями інших учасників, висловлювати свої бажання та емоції. Значення гри особливо зростає для дітей дошкільного віку з важкими порушеннями мовлення, оскільки вона створює природні умови для подолання труднощів спілкування, активізації мовленнєвих процесів та розвитку соціальної взаємодії. У той же час, формування гри у цієї категорії дітей вимагає спеціально організованої педагогічної підтримки з урахуванням індивідуальних мовленнєвих можливостей та систематичного використання корекційно-розвивальних методів.

Тяжкі порушення мовлення можуть впливати не лише на вимову, словниковий запас чи граматичну структуру мовлення, але й на загальний процес розвитку спілкування, пізнавальну діяльність та взаємодію дитини з навколишнім середовищем. Відсутність рівня розвитку мовлення ускладнює самостійне спілкування з однолітками, обговорення ігрового плану, розподіл ролей, пояснення правил, підтримку спільної сюжетної лінії. В результаті ігрова діяльність може характеризуватися обмеженістю сюжетних ігор, монотонністю ігрових дій, труднощами переходу від предметно-маніпулятивних ігор до сюжетно-рольових ігор, недостатньою самостійністю та залежністю від допомоги дорослих. Б.О. Ренкас та Л.П. Бутузова зазначають, що особливості розвитку ігрової діяльності у дітей дошкільного віку з важкими порушеннями мовлення слід розглядати в контексті загального мовленнєвого та інтелектуального розвитку дитини, оскільки труднощі мовлення безпосередньо

впливають на здатність дитини повноцінно брати участь в ігрових взаємодіях [4, с. 157–158].

Важливо пам'ятати, що наявність тяжких порушень мовлення не означає, що дитині не потрібно грати або вона не має творчих здібностей. Навпаки, гра може бути одним із найдоступніших способів самовираження, особливо коли засоби вербального спілкування розвинені недостатньо. За допомогою предметних дій, жестів, міміки, рухів, образів та символічних замін дитина може передавати свої наміри, повторювати знайомі життєві ситуації та поступово опановувати складніші форми взаємодії, тому педагогічна робота має бути спрямована не лише на стимулювання мовленнєвої діяльності під час гри, а й на створення умов, за яких дитина може повноцінно брати в ній участь, незалежно від рівня розвитку усного мовлення.

Особливо важливим є цілеспрямоване використання ігрових технологій у корекційно-розвивальній роботі. О. Чепка вважає ігрові технології важливим інструментом педагогічного впливу на дітей з тяжкими порушеннями мовлення, оскільки вони дозволяють поєднувати навчальні, розвивальні та корекційні завдання для дітей дошкільного віку в доступній та цікавій формі. Їх використання сприяє активізації мовленнєвої діяльності, розвитку когнітивних процесів, формуванню комунікативних навичок, підвищенню інтересу дітей до виконання запропонованих завдань [7, с. 60–62]. Важливою перевагою цього методу є можливість повторювати необхідний мовленнєвий матеріал кілька разів, не перетворюючи корекційні уроки на монотонне навчання. Дитина сприймає завдання як частину цікавої діяльності, що позитивно впливає на її мотивацію, емоційний стан, готовність до спілкування.

Наступним важливим напрямком є розвиток сюжетно-рольових ігор, які мають особливе значення для формування соціального досвіду та комунікативної компетентності дитини дошкільного віку. У процесі такої гри дитина засвоює соціальні ролі, відтворює стосунки між людьми, вчиться розуміти мотиви поведінки інших людей та будувати власні дії відповідно до певного сюжету. Для дітей з важкими порушеннями мовлення сюжетно-рольові ігри можуть становити певну складність через необхідність самостійного створення ігрового плану, домовленостей з партнерами, використання діалогічного мовлення та дотримання послідовності ігрових подій. Тому вихователю рекомендується спочатку пропонувати знайомі та доступні сюжети, наприклад, «Сім'я», «Магазин», «Лікарня», «Дитячий садок», «Транспорт», поступово розширюючи їх зміст та кількість учасників. Важливо, щоб дорослий не лише розподіляв ролі, а й допомагав дітям вивчати відповідні мовленнєві моделі, формулювати прохання, відповідати на запитання, висловлювати пропозиції та підтримувати короткі діалоги.

Важливим методологічним аспектом є інтеграція різних ігрових видів діяльності в єдину корекційно-розвивальну систему. В. Галущенко обґрунтовує доцільність використання інтегративних підходів до використання ігрових технологій у роботі з дітьми з важкими порушеннями мовлення. Цей підхід передбачає поєднання різних засобів і методів педагогічного впливу, завдяки

чому корекційна робота не обмежується окремим тренуванням мовленнєвих навичок, а включає широкий спектр завдань для розвитку особистості дитини [2, с. 67–70]. Зокрема, рекомендується поєднувати мовленнєві, сенсорні, рухові, музичні, конструктивні та творчі завдання. Наприклад, під час будівництва будинку діти можуть називати будівельні матеріали, описувати їх властивості, узгоджувати спільні дії, визначати послідовність роботи та обговорювати результат. Тому, можна констатувати, що одна ігрова ситуація одночасно сприяє розвитку мовлення, мислення, просторової орієнтації, дрібної моторики рук та навичок співпраці.

Дидактичні ігри відіграють особливу роль у формуванні ігрової діяльності, оскільки вони дозволяють цілеспрямовано розвивати окремі компоненти мовленнєвої системи. До таких ігор належать завдання на збагачення словникового запасу, формування граматичних категорій, розвиток фонематичного сприйняття, покращення вимови звуків та зв'язного мовлення. Наприклад, ігри «Назви слово», «Що змінилося?», «Вибери ознаку», «Закінчи речення», «Хто що робить?» допомагають дітям вивчати нові слова, встановлювати смислові зв'язки між предметами та явищами, будувати словосполучення та речення. Водночас важливо, щоб дидактичні завдання не втрачали ігрового характеру, оскільки надмірна формалізація може знизити інтерес дошкільнят і перетворити гру на рутинну навчальну вправу.

І.М. Брушневська наголошує на необхідності методологічно обґрунтованого використання розвивальних ігрових технологій у логопедичній роботі. Їх ефективність значною мірою залежить від правильного підбору ігрового матеріалу, відповідності завдань віковим та індивідуальним можливостям дітей, а також систематичності педагогічного впливу. Особливо важливо враховувати рівень розвитку мовлення дитини дошкільного віку, її здатність розуміти інструкції, спілкуватися з дорослим та самостійно виконувати запропоновані ігрові дії [1]. Використання ігрових технологій має передбачати поступове збільшення складності завдань: від розпізнавання та називання об'єктів до їх порівняння, класифікації, опису, встановлення причинно-наслідкових зв'язків та створення власних ігрових сюжетів. Така послідовність дозволяє забезпечити поступовий розвиток мовлення та когнітивних здібностей дитини.

Важливо також використовувати рухливі ігри, що поєднують фізичну активність з розвитком мовлення та соціальної взаємодії. Під час таких ігор діти виконують рухи відповідно до усних інструкцій, реагують на сигнали, дотримуються правил, взаємодіють з партнерами, вчаться координувати свою поведінку. С.В. Трачук та Н.О. Гулюк розглядають ігрову діяльність у контексті розвитку фізичного виховання дітей 5-6 років з порушеннями мовлення, звертаючи увагу на значення рухової активності для всебічного розвитку дітей дошкільного віку [6, с. 120–122]. У цьому контексті рекомендується використовувати групові ігри, естафети, імітаційні вправи, рухи з музичним супроводом, а також ігри з виконанням словесних команд. Наприклад, під час гри «Роби, як я» дитина повинна отримати інструкцію, зрозуміти її зміст і повторити відповідний рух. Поступове ускладнення таких завдань сприяє

розвитку слухової уваги, розуміння мовлення, координації рухів, вміння діяти за правилами.

У процесі формування ігрової діяльності особливу увагу слід приділяти розвитку словникового запасу, оскільки саме це дає змогу повноцінно характеризувати предмети, дії, ознаки та взаємозв'язки між учасниками гри. Обмежений активний словниковий запас може перешкоджати самостійному створенню сюжетів, вибору ролей та збереженню діалогів. Н. В. Савінова та М. І. Берегова наголошують на важливості ігор як ефективного засобу формування словникового запасу дітей дошкільного віку з важкими порушеннями мовлення в умовах інклюзивного навчального закладу. Ігрова форма роботи надає можливість багаторазово використовувати нові слова в різних комунікативних ситуаціях, закріплювати їх значення та поступово переходити від пасивного до активного словникового запасу [5, с. 175–177]. С.М. Максимець та О.В. Вольська вказують на те, що використання ігрових технологій в роботі з дітьми з порушеннями мовленнєвого розвитку сприяє зниженню тривожності, підвищенню мотивації до спілкування, розширенню тематичного поля висловлювань, а також створює умови для цілеспрямованого введення нової лексики та її багаторазового закріплення в різних ігрових ситуаціях [3 , с. 276–279]. Важливо вивчати нову лексику не ізольовано, а в контексті практичної діяльності: під час гри в магазині діти називають, описують, запитують ціни та роблять запити; у грі «Лікарня» вони вивчають назви частин тіла, медичного обладнання та пов'язаних з ними дій. Завдяки цьому словниковий матеріал стає практичним і може бути використаний у реальному спілкуванні.

Формування ігрової діяльності також включає розвиток у дитини здатності самостійно організовувати гру, визначати її мету, підбирати необхідні предмети, розподіляти ролі та дотримуватися встановлених правил. На початкових етапах дітям дошкільного віку з тяжкими порушеннями мовлення може знадобитися значна допомога дорослого, але поступово його роль повинна змінюватися: від прямого керівництва до невидимої підтримки та стимулювання самостійності. Вихователь повинен створювати ситуації, що дозволяють дитині самостійно приймати рішення, пропонувати власні варіанти розвитку сюжету, висловлювати свої бажання та узгоджувати їх з намірами інших учасників. Особливо важливо не виправляти безпосередньо кожну мовленнєву помилку під час гри, оскільки це може порушити її природний хід та знизити комунікативну активність дошкільника. Натомість рекомендується використовувати правильні мовленнєві моделі у відповідях дорослого, заохочувати комунікативні дії та підтримувати позитивну атмосферу.

Обов'язковою умовою ефективного формування ігрової діяльності є створення відповідного предметного ігрового середовища, яке має бути доступним, різноманітним, безпечним і водночас стимулюючим самостійну діяльність дітей дошкільного віку. Рекомендується обладнати тематичні ігрові центри, забезпечити дітей конструкторами, казковими іграшками, замінниками, картками з картинками, настільними іграми та матеріалами для театралізованої діяльності. Важливо, щоб ігрове середовище не було перевантажене зайвими

предметами, а його організація відповідала актуальним потребам і можливостям дітей. Особливу увагу слід приділяти використанню наочних підказок: карток з послідовністю ігрових дій, схем рольових ігор, зображень предметів і символів, що сприяють розумінню завдань і допомагають дитині орієнтуватися в ігровій ситуації. Такі засоби особливо важливі для дітей дошкільного віку, оскільки вони мають труднощі зі сприйняттям і запам'ятовуванням детальних словесних інструкцій. Важливою є також взаємодія вихователя, логопеда, практичного психолога та батьків. Формування ігрової діяльності не повинно обмежуватися спеціально організованими логопедичними заняттями, оскільки сформовані навички повинні закріплюватися в повсякденному житті дитини. Логопед може визначити мовленнєві завдання та підібрати відповідні ігрові вправи, педагог може забезпечити їх використання в самостійній та спільній діяльності дітей дошкільного віку, психолог може сприяти розвитку емоційної регуляції та соціальних навичок, а батьки можуть підтримувати ігрову активність вдома. Важливо, щоб усі учасники освітнього процесу дотримувалися узгоджених методик, використовували зрозумілі дитині мовленнєві структури та постійно заохочували її до спілкування. Спільна робота дозволяє забезпечити безперервність корекційно-розвивального впливу та перенесення набутих навичок у різні життєві ситуації.

Оцінка ефективності роботи з формування ігрової активності повинна проводитися комплексно, враховуючи не лише мовленнєві досягнення, а й зміни в поведінці дитини, її самостійності та соціальній взаємодії. Важливо визначити, якою мірою дитина дошкільного віку може самостійно вибирати іграшки, ініціювати гру, створювати простий сюжет, грати роль, спілкуватися з партнерами, дотримуватися правил та використовувати мовлення для вираження своїх намірів. Окремо необхідно враховувати динаміку розширення словникового запасу, покращення розуміння зверненого мовлення, формування граматично правильних речень та розвиток діалогічного мовлення. Оцінювання повинно враховувати індивідуальні особливості темпів розвитку кожної дитини, оскільки однакові педагогічні вимоги для дітей дошкільного віку з різними проявами та тяжкістю мовленнєвих порушень не завжди підходять.

Таким чином, формування ігрової діяльності дітей дошкільного віку з важкими мовленнєвими порушеннями – це складний та багатокомпонентний процес, який потребує систематичної, послідовної та індивідуалізованої педагогічної підтримки. У цьому контексті гра є не лише засобом організації дозвілля, але й важливим інструментом корекції мовленнєвих порушень, розвитку когнітивних процесів, емоційної сфери та соціально-комунікативних навичок.

Список використах джерел

1. Брушневська І. М. Методичні аспекти використання розвивальних ігрових технологій в логопедичній роботі з дітьми старшого дошкільного віку. Інклюзія і суспільство. 2024. DOI: https://doi.org/10.32782/2787-5137-2024-1-2 (дата звернення: 11.11.2026).

2. Галущенко В. Інтегративні підходи застосування ігрових технологій в корекційній роботі з дітьми з тяжкими порушеннями мовлення. Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки). 2025. № 25. С. 63–82. DOI: https://doi.org/10.32626/2413-2578.2025-25.63-82 (дата звернення: 11.11.2026).
3. Максимець С. М., Вольська О. М. Ігрові технології як напрямок логопедичної роботи з формування словника у дітей із затримкою мовного розвитку. Актуальні питання розвитку особистості: сучасність, інновації, перспективи : зб. наук. пр. за матеріалами IV Міжнар. наук.-практ. конференції, 6 травня 2026 р. Житомир, 2026. С. 276-279. https://eprints.zu.edu.ua/48034/ (дата звернення: 11.11.2026).
4. Ренкас Б. О., Бутузова Л. П. Особливості розвитку ігрової діяльності дошкільників з тяжкими порушеннями мовлення. Modern Scientific Research: Theoretical and Practical Aspects : матеріали XXII Міжнар. наук.-практ. конф. (8–10 травня 2024 р.). 2024. С. 157–160. URL: https://eprints.zu.edu.ua/39891/ (дата звернення: 11.11.2026).
5. Савінова Н. В., Берегова М. І. Ігри як ефективний метод формування словникового запасу дітей дошкільного віку із ТПМ в умовах інклюзивного навчального закладу. Наукові записки. 2026. № 167. С. 173–181. DOI: https://doi.org/10.31392/NZ-udu-167.2026.18 (дата звернення: 11.11.2026).
6. Трачук С. В., Гулюк Н. О. Ігрова діяльність у контексті розвитку фізичної підготовленості дітей 5–6 років із мовленнєвими порушеннями. Спортивна медицина, фізична терапія та ерготерапія. 2025. № 2. С. 119–125. DOI: https://doi.org/10.32782/spmed.2025.2.17 (дата звернення: 11.11.2026).
7. Чепка О. Ігрові технології у корекційно-розвивальній роботі з дітьми з тяжкими порушеннями мовлення. Психолого-педагогічні проблеми сучасної школи. 2023. № 2(10). С. 57–66. DOI: https://doi.org/10.31499/2706-6258.2(10).2023.290571 (дата звернення: 11.11.2026).